№ 39 Հինգշաբթի 23 յուլիսի

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ 1915

Հինգշաբթի 23 յուլիսի № 39

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, 1/2 տարուանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакція газеты ,,Пайлакъ''. Ганджунцев. ул. домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal ,,Phaïlak''.

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

„ՓԱՅԼԱԿ“

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագրի
լոյս է տեսնում առ այժմ շաբաթական երկու անգամ

Բաժանորդագինն է. տարեկան 3 ր. կէս տարուանը—1 ր. 50 կ.
ամսական —35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆԵՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Մեր Հասցէն՝ Шуша, редакціи газеты „ПАЙЛАКЪ“.
ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՒՈՒՄ

✝

ՄԱՐԳԱՐԻՏ, ՄՈՒՇԵՂ, ԲԱԲՈՒՇ և ՍԻՐՈՒՇ ԲԷԳԼԱՐԵԱՆՆԵՐԸ սրտի անհուն կսկիծով յայտնում են հարազատներին և ծանօթներին իրենց թանգագին կորստի, առաջինի՝ ամուսնու, վերջինների ջերմապէս սիրած հօր

ՄԱՂԱՔԻԱ ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ ԲԷԳԼԱՐԵԱՆԻ

մահուան մասին, որ տեղի ունեցաւ 21-ին յուլիսի։ Յուղարկաւորութիւնը սեփական բնակարանից—Առաքելեան փողոց № 22 դէպի Վերին Թաղի ս. Յովհաննու Մկրտիչ եկեղեցին տեղի կունենայ այսօր, 23-ին յուլիսի, առաւօտեան ժամը 10-ին։ Թաղումը ս. պատարագից յետոյ՝ Ներքին հանգստարանում։

ՏԵՍՉԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Պ. Ղազար Տէր-Ղազարեանի հրաժարումով նորից թափուր է տեսչական պաշտօնը և նոր տեսուչ հրաւիրելու հարցը դրուած է Շուշու հասարակութեան և թեմական դպրոցի հոգաբարձութեան առջև։ Դեռ վաղաժամ է քննութեան առնել այն բոլոր հանգամանքները, որոնք անհնար դարձրին պ. Ղ. Տէր-Ղազարեանի դպրոցական գործունէութիւնը մեր միջավայրում։ Կրքերը դեռ շատ են լարուած և հրաժարման տպաւորութիւնը շատ է ուժեղ թէ հակառակորդ և թէ բարեկամ շրջաններում։ Նրա տեսչական գործունէութեան գնահատութիւնը տալու համար հարկաւոր է դեռ ժամանակ և հանգիստ տրամադրութիւն։ Առայժմ, ամենալաւ վերաբերմունքը հանդէպ մեր կրթական գործի և մեծարանքը թերևս ընդմիշտ մեզնից հեռացող դպրոցական գործչի, թւում է, հենց այն պէտք է լինի, եթէ նրա արժանաւոր յաջորդի հարցը ղեկավարող սկզբունք ունենանք մեզ համար։ Այսպէս կամ այնպէս, մեր ամենակարևոր հիմնարկութիւններից մէկի գլխաւոր ղեկավարի ընտրութեան հարցն է դրուած և պահանջում է լուծումն։

Տեսչական խնդիրը մեր դպրոցական իրականութեան ամենացաւոտ խնդիրներից մէկն է, որին պէտք է մօտենալ ամենայն զգաստութեամբ։ Անկարելի է, մեր սակաւաթիւ հաստատութիւններից մէկի բախտը յանձնել իւրաքանչիւր պատահական անձնաւորութեան, այլապէս վտանգած կը լինենք լայնածաւալ թեմի կրթական կուլտուրական գործը։ Մի կրթական հաստատութիւն, որի պատերի մէջ դարբնւում է մեր վաղուայ ինտելիգենցիան, հարիւրաւոր գաւառական գործիչները, արժանի է ամենայն աչալրջութեան։

«Փայլակը» որպէս հասարակական օրգան, ունի իր ասելիքը և այսօր պարտաւոր է զգում պարզել իր տեսակէտը՝ տեսչական խնդրի նկատմամբ։

Գաղտնիք չէ, որ թեմական դըպրոցները առհասարակ շատ են անհրապոյր. բոլոր միջնակարգ դըպրոցների շարքում և պատճառը նրա իրաւական հանգամանքներից զուրկ լինելն է։

Մեր հասարակութեան միջակ խաւերն անգամ մեծ դժկամակութեամբ են իրենց զաւակներին մեր միակ միջնակարգ կրթարաններն ուղարկում։ Կամայ թէ ակամայ դպրոցը մնում է ստորին խաւերի և գիւղացիութեան համար միմիայն, որպիսի հանգամանքը իր առանձնայատուկ կնիքն է դնում դպրոցի վրայ։

Եթէ թեմական դպրոցների իրաւունքի խնդիրը դեռ ևս դրուած չէ, սակայն հրապարակի վրայ է այն իսկական միջնակարգ դպրոց դարձնելու խնդիրը։ Թեմական դպրոցները այսուհետ այնքան պատրաստութիւն պիտի տան իրենց սաներին, որչափ գիմնազիաները, իսկ այնուհետ, իրաւունքի խնդիրը ինքն ըստ ինքեան կը լուծւի։ Այդ հնարաւոր կը լինի այն դէպքում, երբ թեմական դպրոցի ղեկավարը իր կրթութեամբ և հայեացքներով համապատասխան արժանիքներ կունենայ։ Մեր ապագայ տեսուչը պէտք է լինի անպայման ռուսական կրթութեամբ, ծանօթ ռուս կեանքին, գրականութեան, գիտակ պետական իրաւունքին ու լեզւին։ Բաւական է, որքան մեր դպրոցները լցրինք գերմանական՝ կասկածելի արժանիքների տէր փիլիսոփայութեան դօքտորներով և աստուածաբաններով։

Մեր թեմական դպրոցների ղեկավար շրջանների անուղղելի սխալներից մէկն էլ այն հայեացքն է եղել, թէ հոգևոր դպրոցը կարող է ունենալ նաև հոգևորական տեսուչ։ Հոգևորականը, որչափ էլ լայն ըմբռնելու լինի իր առջև դրուած խնդիրները, ուզի-չուզի, այն գունաւորելու է իր դասի հայեացքներով։ Այս անհերքելի է։ Այսուհետ այսպիսի դրութիւն այլևս անհանդուրժելի պիտի լինի և աշխարհիկ գիտութիւնը պիտի թագաւորի մեր դպրոցներում։ Նայեցէք մեր թեմական դպրոցի պատմութեանը։ Մինչդեռ Մեսրոպ, Տիրայր, Բենիկ և Ներսէս վարդապետների տեսչութեան շրջանը ամենաողբալին է, ռուսական կրթութեան տէր տեսուչներ՝ Եղիշէ Մադաթեանի և Լևոն Սարգսեանի տեսչութեան շրջանները դեռ մինչև օրս էլ իդեալ են համարւում։ Նոր տեսուչը հոգևորական չպիտի լինի.

Հոգևորական տեսուչների շրջանը յայտնի է իր խառնակ դրութեամբ և դպրոցական ծրագրի անվերջ փոփոխութիւններով՝ յօգուտ եկեղեցական-հոգևոր գիտելիքների և ի վնաս բնական գիտութիւնների։ Մեր ապագայ տեսուչը պէտք է լինի հաստատուն համոզմունքների տէր. նա պէտք է խորապէս ծանօթ լինի մեր լեզւին, պատմութեան, գրականութեան և իրազեկ՝ մանկավարժական աշխարհի անցուդարձն ըմբռնելու։

Տեսչական հարցում չպիտի անգիտանալ նաև մանկավարժական խորհուրդի ձայնը։ Ճիշտ է, հրահանգը մանկավարժական խորհրդին քիչ բաժին է յատկացրել այդ գործում, սակայն դպրոցական կեանքի խաղաղութիւնը և ուսուցչական կազմի ու տեսչի համերաշխ գործունէութիւնը ապահովելու համար անպայման կարևոր է մեծ ուշք դարձնել մանկավարժական խորհրդի ձայնին և որովհետև թեմական դպրոցի ուսուցչական կազմը լրիւ է, մեզ թւում է, թէ ամենայարմար ելքը ստեղծուած դրութիւնից հենց այն կը լինի, եթէ տեսուչը ընտրւի այժմեան կազմից։

Դրսից տեսուչ հրաւիրելու հարցը կապուած է մեծամեծ բարդութիւնների հետ։

ԻՆՏԵԼԻԳԵՆՏ ՈՒԺԵՐԻ ԿԱՐԻՔԸ ԳԻՒՂԵՐՈՒՄ

II.

Ղարաբաղի թեմական դպրոցը, որպէս ամբողջ թեմի միակ միջնակարգ դպրոց, անկարող է եղել ցայժմ կատարել գէթ բաւարար չափով իր վրայ դրուած պարտականութիւնը—ինտելիգենտ գործիչներ մատակարարել գիւղերին։ Միջավայրի աննպաստ պայմանները մի կողմից, դրսի աշխարհի սէրը և հրապոյրը միւս կողմից ձգել են Ղարաբաղի ինտելիգենցիային դէպի հեռուն, դէպի օտար երկնակամար։ Գիւղերում գործող սակաւաթիւ ինտելիգենտ ուսուցիչներն էլ մի կերպ քաշ են տալիս իրենց կեանքը, դժգոհ թէ իրենցից և թէ իրենց շրջապատից, առանց բարոյական ներքին կապ զգալու գիւղի և իրենց գործի մէջ և միշտ էլ ակընկառոյց սպասելով աւելի յարմար վայրում ձեռնտու պաշտօն գտնելու։ Չենք մեղադրում, բայց դա փաստ է։ Գիւղական ինտելիգենտներ, շահերով ու գաղափարով կապուած իրենց գիւղերի և հողի հետ, մշտական բնակութիւն հաստատած իրենց ծննդավայրում, չկան, կամ համարեա թէ չկան և չեն էլ կարող լինել, քանի որ գիւղը շատ քիչ աշակերտութիւն է կա-

digitised by A.R.A.R.@

րողանում մատակարարել Թեմական դպրոցին։ Նկատելի և զգալի կերպով նւազում է տարէ ցտարի Թեմական դպրոցի աշակերտութեան թիւը։ Թեմ. դպրոցի հոգաբարձութեան և յոբելեանական կենտրոնական յանձնաժողովի 1913 թ., 75-ամեայ յոբելեանի առթիւ, լոյս ընծայած մի փոքրիկ վիճակագրութիւն է տւած աշակերտների թւի նկատմամբ, սկսած 1886—87 թ. ուս. տարուց մինչև 1912—13 թ. ուս. տարին, որից տեսնում ենք, որ 1886/87 ուս. տարում դպրոցն ունեցել է 359 աշակերտ, 1893—96 թ. թւականին է 400—500-ի սահմանները, 1896—1904-ին դպրոցն ունեցել է 506—588 աշակերտ։ Վերջին թիւն ամենամեծ թիւն է մեր դպրոցի տարեգրութեան մէջ, դրանից շատ աշակերտութիւն չի եղել մեր դպրոցում և ոչ մի ժամանակ և այդ քանակին հասած է եղել 1901—2 թ. ուս. տարում։ Սակայն դպրոցի վերաբացումից յետոյ 1905—6 ուս. տարուց սկսած աշակերտութեան թիւն աստիճանաբար պակսել է.

1905/6	ուս.	տար.	466	հոգի
1906/7	»	»	398	»
1907/8	»	»	361	»
1908/9	«	»	360	»
1909/10	»	»	280	»
1910/11	»	»	271	»
1911/12	»	»	258	»
1912/13	»	»	247	»

Ցաւալի երևոյթ. եթէ այսպէս շարունակւելու լինի, Թեմական դպրոցը կը կորցնի իւր գոյութեան իրաւունքը։

Միամտութիւն կը լինի անշուշտ աշակերտութեան նւազման պատճառը որոնել հայ-թուրքական ընդհարման առթիւ ժողովրդի մի մասի Շուշուց հեռանալու մէջ, քանի որ հեռացողները մեծ մասամբ ունևոր դասակարգից են եղել, որոնց զաւակներն ուսանում են պետական դպրոցներում և երկրորդ՝ եթէ այդ լինէր պատճառը, աշակերտութեան թիւը մէկ անգամից կընկնէր 1905/6 ուս. տար. և ոչ տարէցտարի աստիճանաբար։ Նշանակում է այդ հանգամանքն ունէ իւր պատճառները, որոնց վրայ արժէ կանգ առնել, քանի որ այդ պատճառների առաջն առնելը մեզ համար առաջնակարգ նշանակութիւն ունեցող խնդիր է ոչ միայն դպրոցական-կուլտուրական տեսակէտից, այլ և հասարակական տեսակէտից, քանի որ մենք նայում ենք Թեմական դպրոցի վրայ, որպէս մի հիմնարկութեան, որ ամենից աւելի պարտաւորութիւն և իրաւունք ունի հասարակական գործիչներ մատակարարել մեր գիւղերին. գործիչներ, որոնք ելել են հենց իրենց ժողովրդի ծոցից, ծանօթ են նրա անցեալին ու ներկային, նրա տնտեսական-կուլտուրական վիճակին, նրա պահանջներին ու կարիքներին։ Դպրոցաւարտների հենց այդ հասարակական արժէքը, տեղացի ինտելիգենտ գործիչներ ունենալու անհրաժեշտութիւնը ստիպում են մեզ մի փոքր աւելի մանրամասն կանգ առնել այն հանգամանքների վրայ, որոնք ազդում են Թեմական դպրոցի աշակերտութեան թւի նւազման վրայ։

Նորայր

ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐ

ԲԱՌԵՐ, ԲԱՌԵ՜Ր...

Ինչ կայ աշխարհումս աւելի գեղեցիկ, աւելի դիւթիչ, քան բառերը. ինչ կայ մարդկանց համար աւելի կենսական, աւելի նշանակալից, քան բառերը։

Բառերով են գոյութիւններ ստեղծւում. բառերով են այդ գոյութիւնները չքանում։

Եւ միշտ, ծնւած օրից մինչև սառնաշունչ մահւան վերջին վայրկեանը, լսում էք այդ բառերը, այնքան մեղօղիկ, այնքան հմայիչ, որ գիտեն թափանցել մարդկանց սրտի խորքերը, գերել մարդկային էութիւնը. յափշտակել նրան մինչև ինքնամոռացում, մինչև խելակորոյս ապշութիւն։

Բառեր, որոնք բղխում են կլկլալով ամեն տեսակ աղբիւրներից. վեր վեր են թռչում մարգարտեայ շիթերով շատրւաններից. երփներանգ աստղերով շաղւում երկնքում ջինջ օդը ճեղքող հրավառ ֆշշանքներից։

Ասում են, թէ ոսկին է, այդ «ժանգ մետաղը», մամոնան, որ շարժում է է ամբողջ աշխարհը, ամեն մարդկութիւնը։

Ոչ. մենք կասենք. բառերն են այդ անում։ Եթէ ուզենանք, աւելին կասենք. նոյն իսկ բառերումն է թագնւած ոսկու ոյժը...

Վաճառականը բառեր է շռայլում, որ ոսկին մտնէ նրա գանձարկղը։

Եւ տեսնում էք ձեր շուրջը, ամեն րոպէ, ամեն քայլափոխում, թէ ինչ են անում բառերը։

Ե՛ւ Յուդան ու ստորահոգի դաւաճանը, երբ նա գերում է միամիտներին ու իրեն հաւատողներին. և՛ արկածախնդիր խաբեբան, երբ իւր ցանցերի մէջ է նետում անմեղ զոհեր. և՛ ողորմելի գաճաճը, երբ հսկայ մեծութիւն է դառնում. և՛ անսկզբունք հասարակական կարիէրիստը, երբ նիզակներ է ճօճում յանուն իւր ազգի կամ ժողովրդի։

Ամենքը, ամենքը բառեր են միայն ժայթքում. բառեր են ծորում նրանց մեղրալուր շրթներից։

Ա՛հ, այդ բառերը. եթէ կուտակւէին, խտանային նրանք, անհուն ծովեր, օվկիաններ կը դառնային, ուր մարդիկ կը սուզւէին անդարձ, կը խեղդւէին չարաչար։

Սակայն որքա՛ն գեղեցիկ են դառնում, որքա՛ն հիասքանչ այդ բառերը պատմական այն մօմենտներում, որպիսին մենք ենք այժմ ապրում, և այն ժողովուրդների համար, որպիսին է հայը։

Բառերի սրընթաց յորձանքներ են, որ մեզ այսօր հեղեղում են. բառերի կիզող լաւաներ են, որ ժայթքում են մեր հրաբուղխներից ու ամեն ինչ տակն ու վրայ անում։

Էլ զանազան բարեգործական ընկերութիւններ, էլ Բագւի կուլտուրական միութիւնը, էլ «Եղբայրական օգնութեան» ու զանազան կենտրոնական կոմիտէներ, կանանց անվերջ կոմիտէներ, ասուպի պէս երևան եկած ու պայթ չբացւած «Հայ ինժեներների ընկերութիւնը», և հազար ու մի սունկի պէս բուսնող յայտնի ու անյայտ կազմակերպութիւններ, հաստ ու բարակ հարուստ աղաներ, մեծ ու փոքր հասարակական կոչւած ու անկոչ գործիչներ, համագործակցութեան ու համերաշխութեան փոխադարձ անվերջ դիմումներ, կուսակցական—թայֆայական բնազդների վերացման բարձր կոչեր...

Որքա՛ն բառեր. սիրուն, հաւատներշնչող, դիւթիչ բառեր տեղացին այդ բոլորից, շարունակւում են տեղալ և պիտի տեղան տակաւին երկար, անվերջ... առատութեան եղջիւրից։

Իսկ իրականութիւնը՞. իւր սև, տձև բացւածքով նայում է մեզ վրայ, ահռելի իւր խորքերն ու ծալքերը մերկացնում, կարծես ամեն ինչ կլանելու, մարսելու ախորժակով։

Հայի սովորական իրականութիւնն է դա. մի կողմից՝ ծխի ու արեան մէջ լողացող, թշւառութեան ու տառապանքի մէջ հեծող, օրհասական գալարումներով տանջւող, իսկ միւս կողմից՝ բութ ինքնագոհութեան, ցոփ հարստութեան մէջ սուզւած, անտարբեր զգացմունքների ու աչքերը դիտաւորեալ փակելու ցաւով բռնւած։

Ահա իրականութիւնը, որի առաջ կանգնած են միայն գեղեցիկ, սիրուն բառեր։

Բառեր և բառեր...

Նիմանդ

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս յայտնի է, մի քանի օր առաջ Կովկասեան Փոխարքան պաշտօնական մի յատուկ շրջաբերականով յանձնարարում է անդրկովկասեան նահանգապետներին ի կատար ածել յունիսի 3-ի օրէնքը գիւղական հասարակութիւնների միութիւնների վերաբերեալ։

Յունիսի 3-ի օրէնքով կազմակերպւում է, աւելի ճիշտն, առանձին գոյութիւն ունեցող համայնքները վերածւում են մի օրգանի (նման Ռուսաստանի վօլօստի — союзы сельскихъ обществъ), որի նպատակն է գիւղական միջավայրում բաց անել հիւանդանոց և դպրոցներ, բանալ ցուցադաշտեր, մերձաւորման վայրեր հիմնել, բժիշկ և ագրօնօմ հրաւիրել և այլն, մի շարք այսպիսի դիմաւային պահանջներ իրագործել։

Չնայած, որ այս բարենորոգումները այժմ է միայն մտցւում անդրկովկասեան գիւղացիութեան մէջ, բայց գիւղացիութիւնը վաղուց է վճարում բացի այն մի շարք պետական պարտադիր տուրքերից ու ծախքերից և զանազան տեղային բարեկարգութեան համար տուրքեր, ինչպէս օրինակ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՄԱՌՕՏ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

Շրվենանց գիւղի հայոց եկ.-ծխ. երկդասեան-երկսեռ «Գ. Ց. Տէր-Մարգարեան» դպրոցի $19^{14}/_{15}$ ուս. տ.

Շրվենանց գիւղացի պ. Գասպար Տէր-Մարգարեանը 1913 թւին հիմնելով իր ծննդավայր Շրվենանցում «Գ. Ց. Տէր-Մարգարեան» դպրոցը և 13 տարի անընդհատ իր ուսերի վրայ առնելով բոլոր ծախքերը, լոյս է սփռել խաւարի մէջ խարխափող տեղական ազգաբնակութեան մէջ, հեռու վանելով ագիտութիւնը։ Հետևաբար պ. Գ. Տէր-Մարգարեանը Ղափանի մտաւոր վերածնութեան գործում իր պատւաւոր տեղն ունի, որև վայելում է սէր ու յարգանք իր հայրենակիցների շրջանում։ 1914—15 ուսում. տարին՝ դըպրոցի նորոգութեան պատճառով սկսել է սովորականից ուշ՝ սեպտեմբերի 15-ին և վերջացել է մայիսի 24-ին։

Ուսուցչական կազմ.

1. Աւագ ուսուցիչ պ. Գեղէոն Տէր-Մինասեան. աւարտած է Գէորգեան ճեմարանի դպրոցական բաժինը. ուսուցչութեան 16-րդ տարին է. աւանդել է հայոց լեզու 11 դ., կրօն 4 դ., հայ. և ընդ. պատ. 3 դ. տարեկան ռոճիկն է 18 դասի և աւագութեան համար 720 ր.։

2. Տիկին Աննա Տէր-Մինասեան՝ սովորել է օր. Կարա-Մուրզայի կարուձևի դպրոցում ձեռագործ և կարուձև, քննւել է Թիֆլիզի արհեստագիտական ուպրավայում. վարժուհութեան ա. տարին է. աւանդել է ձեռագործ և վայելչագրութիւն. տարեկան ռոճիկն է 200 րուբլի—11 դասի համար։

3. Օրիորդ Անահիտ Զիլֆեան՝ աւարտած է Բագւի գիմնազիայի IV դասարանը. պաշտօնավարութեան ա. տարին է. աւանդել է ռուսաց լեզու. տարեկան ռոճիկն է 445 ր.—26 դասի համար։

4. Պ. Արմենակ Ղազարեան՝ աւարտած է Շուշու Թեմական դպրոցի V դասարանը. ուսուցչութեան 6-րդ տարին է. աւանդել թւաբանութիւն, բնագիտութիւն, երգ, հայրենագիտութիւն, նկարչութիւն. տարեկան ռոճիկն է 465 ր.—25 դասի համար։

5. Պ. Հայրապետ Ղազարեան՝ աւարտած է Երևանի Թեմական դպրանոցը։ Ուսուցչութեան 8-րդ տարին է։ Աւանդել է հայոց լեզու, կրօն, թւաբանութիւն, ընդհանուր աշխարհագրութիւն. տարեկան ռոճիկն է 27 դասի համար 460 րուբլի (առանց յաւելավճարների)։ Տ. Աննա Տէր-Մինասեանի մահւանից յետոյ նրա դասերը բաժանւեցին ուսուցիչների մէջ, որոնք և ստացան վարձատրութիւն, իւրաքանչիւրը վերցրած դասերի քանակի համաձայն։

Աշակերտաց թիւ. Տարւայ սկզբին եղել են 132 աշակերտ, 29 աշակերտուհի, ընդամենը 161 հոգի։ Հետզհետէ պակասելով՝ տարեվերջին մնացել են 105 տղայ, 26 աղջիկ, ընդամենը 131 հոգի. որոնք տեղաւորւած էին դասարաններում այսպէս.

Ա. բաժ.	26	տղայ	6	աղջիկ	32	հոգի
Բ. »	22	»	12	»	34	»
Գ. »	32	»	4	»	36	»
Դ. »	18	»	3	»	21	»
Ե. »	7	»	1	»	8	»
				Ընդամենը	131	հոգի

Փոխադրութիւն.

Ա. բ.	Բ-ը փոխ. են	20	մնում են	12	հ.
Բ. »	Գ-ը »	19	»	15	»
Գ. »	Դ-ը »	20	»	14	»
			արձ.	2	» [1])
Դ. »	Ե-ը »	11	»	10	»
Ե. »	աւարտում են 5[2])		»	3	»

Հիւանդութեան և այլ պատճառներով դասերի չեն յաճախել. օր. Ան. Զիլֆեան 8 օր.—40 ժ., պ. Գ. Տէր-Մինասեան 12 օր.— 48 ժամ։ Ուսումնական տարում պարապմունք եղել է 167 օր, 811 ժամ։

Մանկավարժական ժողովներ. Տարւայ ընթացքում մանկավարժական ժողովներ գումարւել են 20 անգամ, որոնց զբաղման առարկան էր աշակերտների ընդունելութեան, դաստիարակութեան և յառաջադիմութեան ու վարքի վերաբերեալ խնդիրները։ Մանկավարժական խորհուրդը մի շարք միջոցների է ձեռնարկել, վերջ տալու աշակերտաց անկարգապահութեանն ու վատ սովորութիւններին, որոնք անշուշտ հետևանք են ընտանիքում տիրող կարգ ու կանոնի, այն է՝ յիշոցներ, մարմնի և հագուստի անմաքրութեան, դասերից յաճախ բացակայելը, և այլն և այլն։ Այս չարիքներին վերջ տալու նպատակով ուսուցչական խումբը աշնանն այցելել է Նորաշէն, Ալաթաղ և Վ. Խոտանան գիւղերը, ուր ծնողական ժողովներ գումարելով խօսել և բացատրել է ծնողների և խնամատարների պարտականութիւնների մասին։ Նախորդ տարիների ցուցակներն աչքի անցկացնելով՝ կարծես որոշ ազդեցութիւն ունեցել են ձեռնարկւած միջոցները, սակայն վարչութիւնս գոհ լինել չի կարող եղած դրութեամբ, որովհետև մեր անպարտաճանաչ ծնողները դեռ ևս շարունակում են շահագործել իրենց զաւակներին, յետ քաշելով դպրոցից, տնային և դաշտային աշխատանքներին ծառայեցնելու նպատակով։ Աստծներիս պերճախօս վկայ են հետևեալ թւերը, որ

[1]) Անկանոն յաճախելու, անընդունակութեան և երկրորդ տարին մնալու պատճառով արձակւում են 2 հոգի։

[2]) Այս տարւայ աւարտողներից մէկը Սարգիս Ցարութիւնեանը, անցեալ տարւայ ընթացաւարտներից է։

digitised by A.R.A.R.@

больничные և школьные налоги, մինչդեռ այդպիսիները գոյութիւն չեն ունեցել նրանցում։

Ինքնագործունէութեան և ինքնօգնութեան պահանջը մեր գիւղական ազգաբնակչութեան բարեկարգութեան գործում դեռ վաղուց էր զգացւում և այդ շատ պարզ վկայում է վերջին տարիներս երկրում զարգացող գիւղական կօօպերատիւ սպառողական ընկերութիւնները։ Ուրեմն, անկասկած է, որ գիւղական համայնքների այս նոր միութիւնը որոշ ծառայութիւն պէտք է մատուցանի մեր գիւղացիութեան բազմապիսի սուր կարիքներին և բացի այդ կարիքների ծառայելուց, նա անշուշտ գիւղական համայնքները կը պատրաստի և ապագայ գալիք զեմստվօյի համար։

Փոխարքան իր շրջաբերականում մի տեղ նոյնիսկ յիշեցնում է նահանգապետներին, որ կարող են լինել առանձին գիւղական համայնքներ, որոնք չեն ունենալ պահանջւող գումարներ այդ ձեռնարկութիւնները իրականացնելու. այսինքը հիւանդանոց և դպրոց հիմնելու, բժիշկ և ագրօնօմ հրաւիրելու և այլն։ Այդ պարագայում նահանգապետները կարող են դիմել Փոխարքայի խորհուրդին, որպէսզի նպաստ տրւի այդպիսիների հասարակութեան միութեան՝ տեղիս շրջանային զեմստվօների միջոցներից։

Գաւառում այս բոլորի ի կատար ածելը թարգւում է գլխաւորապէս հաշտարար միջնորդների վրայ, որոնք, համաձայն Փոխարքայի կարգադրութեան, պէտք է ամենայն կերպ աշխատեն շուտ ձեռնարկել կազմակերպելու այդ միութիւնները։ Ըստ Փոխարքայի շրջաբերականի՝ ադմինիստրացիան պէտք է այնպէս գործի դիմի, որ այդ հիմնարկութիւնները առաջիկայ յունվարի 1-ից կանոնաւոր գործողութեան ընթացքում լինին։

Թէև այս հասարակութիւնների միութիւնները շնորհիւ նոր օրէնքի սահմանափակումների չեն կարող ընդհանրապէս բաւարարել մեր գիւղացիութեան ծով կարիքներին ինչպէս զեմստվօն, բայց նրանք գիւղական շրջանում կարող են որոշ չափով օգտաւէտ լինել և շատ բան անել։

Որպէսզի գիւղական հասարակութիւնների միութիւնը իւր այն գաղափարով, որ արծարծւում է Փոխարքայի վերոյիշեալ շրջաբերականում, չդառնայ պլատօնական ռոսկ ցանկութիւն, պարուրւած ադմինիստրատիւ սահմանափակումներով, անհրաժեշտ է որ առաջ իրականութիւն ստանայ Կովկասում զեմստվօյական կազմակերպութիւնը։ Այդ վերջինը կը կարողանայ հոգի և շունչ տալ, մարմնացնել «գիւղական հասարակութիւնների միութիւնը» այնպէս, ինչպէս որ պահանջում է Կովկասի մեր իրականութիւնը։ Հակառակ դէպքում շրջաբերականում արծարծած գաղափարը մեծ կախում կունենայ ադմինիստրացիայի ներկայացուցիչների բարեհայեցողութիւնից։ Այդ նախատեսում է կարծես հենց նոյն իսկ շրջաբերականը, որ խոստանում է մօտակայ ապագայի համար նաև զեմստվօ։

Գ. Գէորգեան

ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— Ռուսական զօրքի կորպուսի հրամանատարը թոյլատրել է Մանազկերտի, Պատնոսի և Խլաթի շրջանների 10,000 փախստականներին Թաշլիչայի և Ղզըլ-Դիզայի վրայով ուղարկել Արագած։ Դիմւած է բարեգործական հաստատութիւններին, որ մեծ չափով հաց և ալիւր ուղարկեն.

— Յայտնում են, որ թիւրքերը նահանջելիս մտել են Մուշ քաղաքը և հայկական կոտորած սարքել։

— Վանի նահանգապետութեան մէջ մեծ կարիք կայ հմուտ և բանիմաց պաշտօնեաների.

— Վանում վարակիչ հիւանդութիւնները օրէցօր լայն ծաւալ են ստանում։

— Շատախի կողմից քրդերը սպառնում են հայ ազգաբնակչութեան.

— Ռուս զինւորները Վանի շրջանում բաւական թւով հայ գերիներ ազատած են Նորդուզի քիւրդ գիւղերից և վերադարձած են իրենց տեղերը։

— Վարագի մատենադարանի ձեռագիրները ամբողջովին անվնաս են, դէպքերից առաջ պահւած ըլլալով։ Սխալ էր թերթերի այն լուրը, թէ այրւած են նրանք։ Նմանապէս անվնաս է Կտուց անապատի մատենադարանը։

— Պարսկահայ փախստականներին օգնող յանձնաժողովը յուլիսի 17-ին, Թիֆլիսում երկաթուղային գնացքով Պարսկաստան ուղարկեց մի մեծ խումբ փախստականներ (հայ և ասորի) թւով մօտ 500 հոգի։ Հայրենիք վերադարձող փախստականներին ձրի բաժանւեց թէյ, շաքար և չորացրած հաց։ Ներկայ էր պարսկահայ փախստականներին օգնող յանձնաժողովի ամբողջ կազմը։

— Թիֆլիսի վաճառականների ընդհանուր ժողովում ընտրւած նպաստից մասնաժողովը ուղարկել է Եւրոպական Ռուսաստանի և Հիւսիսային Կովկասի բոլոր հայ վաճառականներին, որոնք առևտրական կապեր ունեն Թիֆլիսի հետ, 500 նամակ և կոչ՝ յօգուտ Թիւրքահայաստանի թշւառ ժողովրդի նւէրներ ուղարկելու մասին։

ԼՐԱՏՈՒ

ՇՈՒՇԻ

— Նոր Նախիջևանի ս. Խաչ վանքի վանահայր տ. Վահան վարդապետ Տէր Գրիգորեանը վախճանւել է։ Հանգուցեալը բնիկ Ղարաբաղցի էր (Խնուշինակ գիւղից) և մեր թեմի առաջին թեմական տեսուչը։

— «Եղբայրական Օգնութեան» կոմիտէն խնդրում է յայտնել ի գիտութիւն հասարակութեան, որ պ. Միք. Բարխուդարեանից ստացել է մայիս և յունիս ամիսների ամսավճար 3 րուբլի։

— Մեզ խնդրում են քաղաքային վարչութեան ուշադրութիւնը հրաւիրել քաղաքումս երթևեկող կառքերի վրայ, որոնցից շատերը չունեն լապտերի №№-ներ և սակագներից դուրս աւելորդ դրամ պոկելու համար անվերջ վէճերի մէջ են մտնում կառք նստողների հետ։

— Անձրևների պատճառով քաղաքային գրօսավայրի փողոցներում այնպիսի ցեխ է գոյացել, որ քաղաքացիները հնարաւորութիւն չունեն ոչ գրօսավայր և ոչ հասարակական ակումբի ծաղկանոցը գնալու։ Քաղաքային վարչութեան և ակումբի աւագների խորհրդի ուշադրութիւնն ենք հրաւիրում այս հանգամանքի վրայ։

— Մեզ գանգատւում են, որ բարեգործական ընկերութեան գրադարանից մօտ երկու ամիս է գրքեր չեն տրւում անդամներին, գրադարանապետի հիւանդութեան պատճառով։ Տարօրինակ է. միթէ մարդ չի գտնւի, գոնէ ժամանակաւորապէս փոխարինելու գրադարանապետին։

— Ինչպէս յայտնում են մեզ, քաղաքիս փոստային բնակարանի տեղափոխման հարցը դեռ անորոշ դրութեան մէջ է, որը անչափ յուզում է ազգաբնակութեանը։

— Թեմական դպրանոցի հոգաբարձութիւնը իւր ամսոյս 20-ին կայացած նիստում որոշել է յայտարարութիւն տալ լրագիրներում թեմական դպրոցի համար նոր վերատեսուչ հրաւիրելու։

— Վերջին օրերս Շուշում անընդհատ անձրևներ են տեղում։

ԿՈՎԿԱՍ

— Պետրօգրադում տեղի են ունենում խորհրդակցութիւններ պետդումայի Պապաջանեանի նախագահութեամբ, Կովկասում զեմստվօ մտցնելու հարցի առիթով։

— Ամսիս 17-ին, Բալախանու նաւթարդիւնաբերողների խորհրդի հիւանդանոցում ծանր հիւանդութիւնից յետոյ կնքեց իր մահկանացուն հայոց բեմի զարդերից մէկը—դերասանուհի տիկ. Ադամեանը։

— Ամառւայ շոգերի հետ Թիֆլիսում սկսել է աղիքների սուր-վարակիչ հիւանդութեան էպիդէմիան։ Քաղաքում արդէն եղել է այդ հիւանդութեամբ վարակւելու 5 դէպք։ Բակտերիօլօգիական հետախուզումները ցոյց են տւել, որ դասաւորող հիւանդանոցի սանիտար Պ.-ն մեռել է խոլերայից։ Յուլիսի 6-ին եղել է վարակման 2 դէպք ևս։ Արդէն ձեռք են առնւում հարկ եղած միջոցները, այդ վտանգաւոր հիւանդութեան տարածման առաջն առնելու համար։

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ՆԻԺԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆԻՑ

Նիժ. (Նուխու գաւ.) 10 յուլիսի

Նիժը գտնւում է Նուխուց 75 վերստ, իսկ երկաթուղու կայարանից մօտ 50—55 վերստ հեռաւորութեան վրայ։ Շրջապատւած է մի շարք թուրք գիւղերով, որոնց թւում մի քանի միայն հայ գիւղեր կան։ Գիւղը բաղկացած է 1300—1600 մատաղատնից, մօտ 8—9 հազար բնակչութեամբ, որից մօտ 50 տուն թուրքեր են, իսկ մնացածը ուտի հայեր։ Ունեն իրենց առանձնայատուկ լեզուն ու սովորութիւնները։ Զունեն սեփական տառեր ու գրականութիւն, հետզհետէ ձուլւելով այլ ազգութիւններին, այժմս ուտիներ կան Նիժում և Վարդաշէնում։ Գիւղի երկարութիւնը 7—8, իսկ լայնութիւնը 4—5 վերստ է։ Ընդհանուր մակերևոյթի շրջապատը 30—35 վերստ է։ Այդպիսի մի ընդարձակ տարածութիւն է բռնում Նիժը, շնորհիւ այն հանգամանքի, որ տները չափազանց շատ են ցրւած տեխլի (տկողին), գեղեցիկ այգիների մէջ։ Բնութիւնը հմայիչ, ճոխ բուսականութեամբ, շրջապատւած է անտառապատ բլուրներով։ Գիւղի հիւսիս-արևմուտքից հոսում է Թիւրգեան գետը, որը ողողել է ահագին տարածութիւն։ Հողը թէև առատ է և ոռոգելու ջուր բաւական, սակայն դրա հանդէպ ամբողջը ճահիճներ են և ցանքսերի համար անպէտք։ Կլիման չափազանց խոնաւ է, յաճախ տեղում են յորդառատ անձրևներ և էլ աւելի նպաստում օդի խոնաւութեանը։

Կլիմայի և բնակարանների խոնաւութիւնը, նեխւած ճահիճներից փչացած օդի ազդեցութիւնը, անշուշտ անդրադառնում է բնակչութեան առողջութեան վրայ և իր կործանարար հետքն է թողնում։ Պակասը գալիս են լրացնելու բրինձի արտերից առաջացած հոտած ճահիճները։ Այդպիսի պայմաններում բնականաբար բոյն է դրնում մալարիան, ոսկրացաւը, բարակացաւը և այլ և այլ հիւանդութիւններ, որոնք անթիւ զոհեր են տանում։ Դրա առաջը առնելու համար գրագիտութիւն և բժշկական օգնութիւն է պէտք. սակայն, գիւղացիք զուրկ են թէ մէկից և թէ միւսից. մօտիկ անցեալում ունեցել են միայն մի ֆէլդշէր, որի կատարած դերը այդպիսի մի մեծ և հիւանդութիւններով հարուստ գիւղում շատ աննշան է եղել։ Ներկայումս գիւղը զուրկ է ֆէլդշէրից և այժմս բժշկական օգնութեան բացարձակ բացակայութեան շնորհիւ ամեն ինչ թողնւած է Աստծոյ կամքին... Պատկերը կատարեալ դարձնելու համար բերում եմ մի վիճակագրութիւն, որը կազմել է Կախ-աւանի (Նախկին Նիժի) Մելիքսեդեկ քահ. Ալդրեանը։ 1913 թ. յունիսի 1-ից մինչև նոյեմբերի 1-ը ընդամենը 10 ամսւայ ընթացքում մահացութեան դէպքեր են տեղի ունեցել՝ ծննդաբերութիւնից—98 հոգի. այլ և այլ հիւանդութիւններից—317 հոգի. ընդամենը 10 ամսում մեռել են 415 հոգի։

Ֆէլդշէրի մօտ են յաճախել հիւանդներ 10,5039 հոգի։ Այդքանը դեռ մի

քաղած են դասախարակների ուշի ուշով կազմած ցուցակներից։ Դպրոցի 131 աշակերտից կանոնաւոր յաճախել են միայն 14 հոգի, իսկ մնացեալ 117 հոգին բացակայել են 8179 ժամ։ Հարկ չկայ բացատրելու թէ ինչ վատ ազդեցութիւն կունենայ այս դրութիւնը դպրոցի յառաջադիմութեան վրայ։ Աւելացրէք և այն՝ որ Դ. և Ե. բաժանմունքները միացեալ են, իսկ միացեալ բաժանմունքների բացասական կողմը՝ արդիւնքի տեսակէտից ակներև է, պատկերը պարզ կը լինի։ Սիրում ենք հաւատալ, որ բարեպատեհ ժամանակ, երբ Ե. բաժանմունքի աշակերտների թիւն էլ կաւելանայ, մեծարգոյ բարերարը կը զատէ և հինգերորդը

Հանդէսներ: Սեպտեմբերի 14-ին ուսուցչական և հոգաբարձական կազմերի, աշակերտ-աշակերտուհիների և շրջակայ գիւղերից ժողովւած ծնողների ներկայութեամբ ս. պատարագից յետոյ հոգեհանգիստ կատարւեց դպրոցիս բարերարի ծնողաց շիրիմին վրայ, որից յետոյ դպրոցի դահլիճում խօսք եղաւ ուսման նշանակութեան և ծնողաց պարտականութիւնների մասին։ Նոյեմբերի 16-ին և յունւարի 29-ին կազմւեցին գրական-երաժշտական ցերեկոյթներ, բոլոր աշակերտների և ծնողների ներկայութեամբ, ուր սան ու սանուհիները արտասանում էին ոտանաւորներ, իսկ երգեցիկ խումբը երգում էր սօլօ և երկձայն խմբական երգեր։ Մայիսի 9-ին և 11-ին դպրոցի դահլիճում, նահանգապետի թոյլտուութեամբ կայացաւ ներկայացում և գրական-երաժշտական երեկոյթ յօգուտ հայ փախստականների։ Առաջինում ներկայ էին միայն ծնողները, և շրջակայ գիւղերից յատուկ հրաւիրւած մարդիկ, որոնք նւիրեցին 240 րուբլի։ Ծախքը դուրս գալով, զուտ արդիւնքը 123 ր. 14 կ. ուղարկւեց ս. Էջմիածնի «Եղբայրական կոմիտէին» գործադրելու իր նպատակին։ Տաճկահայ եղբայրներին օգնութեան հասնելու կոչերը մեզ հասան. 1) Դպրոցիս աշակերտութիւնը այդ նպատակով հանգանակեց 10 րուբ. 50 կ. և ուղարկեց «Հորիզոնի» խմբագրութեան ըստ պատկանելոյն հասցնելու։ 2) Ուսուցիչներն արձագանք տալով Երևանի փոխ-թեմակալ տ. Խորէն եպիսկոպոսի կոչին, սիրայօժար կերպով նւիրեցին իրենց ռոճկի 2%-ը 45 րուբ. 80 կոպ. որն երկու անգամ ուղարկւեց Երևան, զինւորների համար մահճակալ պահելու։

(Կը շարունակւի)

Աւագ ուսուց. Գ. Տէր-Մինասեան

digitised by A.R.A.R.@

քահանայի ծխականներից և ֆելդշերի մօտ յաճախողների թիւն է, սակայն քանի քանիսը միանգամայն խուսափում են բժշկական օգնութիւնից ու դիմում են զանազան խաբեբայ գրբացների և տգէտ տատմէրների օգնութեանը և կուլ են գնում տգիտութեան հերոսներին։

Գիւղացիները պարապւում են գլխաւորապէս պտղաբուծութեամբ (թթի, ընկոյզ, շագանակ). հողագործութեամբ (բրինձ, ցորեն, գարի), շերամապահութեամբ և այլն։ Մեծ տեղ են բռնում բրնձի և ցորենի արտերը։ Հողագործութիւնը տարւում է հին ձևով։ Ժողովուրդը չափազանց դանդաղկոտ է երկրագործութեան մէջ։ Մեծ տեղ են բռնում արօտատեղիները։ Արտահանութեան առարկաններն են՝ 100 հազար փթերով թթի, աւելի նւազ բրինձ, շագանակ և բոժոժ, որոնք և կազմում են երկրի հարստութիւնը և եկամուտի նշանաւոր աղբիւրը։

Այժմս գիւղացիք, աշխատող ձեռքերի պակասութեան պատճառով գանգւում են անտեսական տագնապի առաջ։ Ժողովուրդն ապրում է խաղաղ. թէև թայֆայականութիւնից զերծ չէ. սակայն այն ուժեղ թայֆայականութիւնը, ինչ արմատացած է այլ տեղերում—չի նկատւում։ Գիւղը կուլտուրապէս շատ է յետամնաց։ Տզրուկները օգտւելով հասարակութեան տգիտութիւնից, իրենց առատ հունձն են անում։ Մի տանուտէր, մի օգնական, մի չաւուշ ժողովրդի գլխին իշխող-աղաներն են համարւում, մանաւանդ ներկայ տանուտէրը։ Հրէշաւոր կաշառքների և տոկոսների մասին լռել է պէտք. և խեղճ գիւղացին խոնարհւում է վայրագութիւնների և շահատակութիւնների առջև, տանում է ամեն ինչ, կարծես թէ այդ այդպէս պէտք է լինի։ Տանուտէրի սանձարձակութիւնները այն աստիճանի են հասած, որ լինելով միաժամանակ հոգաբարձ. նախագահ, իրեն տէր ու տնօրէն համարելով, ուսուցիչների հետ վարւում է այնպէս, ինչպէս մի գիւղացու հետ։ Պատահած դէպքում չէ խնայում փողոցային լպիրշ հայհոյանքներ թափել ուսուցչի գլխին, նոյնիսկ սպառնալ «ցակատով» գլուխը կոտրել, առանց գէթ կարմրելու իր արարքից։

Նիժի փոխ-խնայող. բանկը մեծ օգնութեան կարող է հասնել աղքատ գիւղացուն, եթէ դրւած լինի լաւ հիմքերի վրայ, որի մասին մի այլ անգամ։ Միակ դպրոցն է, որ պէտք է բարձրացնէ հասարակութեան կուլտուրական մակերևոյթը, մաքառէ կուլակների շահատակութիւնների դէմ, գիւղացուն դնէ անտեսական լաւ վիճակի մէջ՝ սակայն, դպրոցն էլ ներկայումս գտնւում է շատ ցաւալի վաճակի մէջ։

Ամբ. Տէր-Գէորգեան

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏ

«Արևելեան համերգ»

Ուրբաթ, 17 յուլիսի, Շուշու ամառային ժողովարանի դահլիճում տեղի ունեցաւ արևելեան համերգ, Թիֆլիսի երաժշտական դպրոցի ուսանող պ. Մ. Խաչատրեանի ղեկավարութեամբ և մասնակցութեամբ տեղական և եկւոր սազանդարների։*

Արևելեան համերգները շատ սակաւ են կազմակերպւում, այդ իսկ պատճառով և ծրագրի մատչելիութեամբ, մեզ մօտ միշտ ունենում են յաջողութիւն։ Հայ և Թուրք հասարակութիւնը միշտ էլ անխտիր լցւում է դահլիճ, անկախ բոլորովին այն հանգամանքից, թէ ով է կազմակերպում համերգը։

Պարոն Խաչատրեանի ղեկավարութեամբ հանդէսը բացւեց «Боже царя храни» օրհներգով, որ նւագեց խումբը, մանդալինի, գիտարի, ջութակի, թառի և այլ գործիքների վրայ։ Այս օրհներգին հետևեց «Մեր հայրենիքը»։

Ծրագրի առաջին բաժինը ամբողջովին կազմւած էր solo-ներից, որ նւագում էին յարաւոր գործիքների վրայ։

Այդ բաժնում ընդհանուրի գովասանքին արժանացաւ պ. Լ. Ղարախանեանի նւագումը ճիանուրի (քեամանչ.) վրայ։ Պարոն Ղարախանեան արևելեան ամենադժւարին եղանակները նըւագում է այնպիսի հմտութեամբ և քնքշութեամբ, որպիսին կարող է չկոլա անցած արտիստը և ոչ յամենայն դէպս սազանդարը։

Պ. Աբգարը թառի վրայ նւագում էր ոգևորութեամբ, չափազանց նուրբ և քնքոյշ. կարծես միզրաբը լարերին չէ դիպչում։ Պարոն Խաչատրեանը, որ նւագում է մանդալինի վրայ, ունի լաւ տեխնիկա։ Միւսները թոյլ էին։

Իսլամի երգած «Միրզա-Հիւսէյնի սիգեահը» թառի և քամանչայի նւագակցութեամբ, անցաւ անյաջող և գրեթէ առանց տպաւորութեան։ Մեր ասիական երգիչները կարծէք չեն կարողանում ըմբռնել՝ որ միևնոյն չէ երգել սենեակում, թէ բեմի վրայ։ Ամբողջ մի քառորդ ժամ երգիչ Իսլամը առանց այլևայլութեան քթի տակ երգում էր մեծամեծ ձևականութիւններ անելով, ինչ որ բան. ծրագրից էր միայն իմացւում, որ յայտնի սիգեահն է։ Այդ եղանակի կատարման մէջ հանդիսականի ուշադրութիւնը գրաւում էր պ. Լ. Ղարախանեանի քեամանչան։ Նոյնը կարելի է ասել Բէչաչի Մահմէդի «Հէյրաթի» համար. այստեղ էլ երգչին փրկում էր շնորհալի թառիստ պ. Աբգարի նւագը։

Երգիչ Իսլամին և Բէչաչի Մահմեդին այսուհետ աւելի լաւ է լսել գրամաֆոնի մէջ. ըստ երևոյթին նրանց ձայնը շատ է արդէն մաշւած։

Խմբի ղեկավար պ. Խաչատրեանը յաջող կատարեց իր №№-երը, սակայն խումբ կառավարելու համար բաւական չէ մանդոլինի վրայ լաւ նւագել իմանալ, այլ պէտք է օժտւած լինել դիրիժեօրական որոշ կարողութեամբ։ Մի պակասութիւն, որ շատ է աչքի ընկնում, այդ այն է, որ չափը շատ էր կաղում։ Andantino չափով գրւածները խումբը նւագում էր Allegro չափով և մինչև իսկ միևնոյն չափով գրւածները զանազան չափերով։

Մի նկատողութիւն ևս։ Վերջին ժամանակներս արևելեան եղանակների մէջ մտցնում են ոչ հարազատ ֆօրշլեագներ և գրուպպիտոններ, որով բուն արևելեան եղանակները կորցնում են իրենց ինքնուրոյնութիւնը։

Վերջին բաժնում հետաքրքրականութիւնից զուրկ չէր «Ասլի և Քերամ»-ից նւագած մի մեծ կտորը, բոլոր սազանդարների մասնակցութեամբ։ Պարոն Ղարախանեան իր քեամանչայով շնորհալի կերպով ղեկավարում էր այդ խումբը։

Թատրոնում հասարակութիւն շատ կար։ Ցանկալի էր, որ ասիական համերգները յաճախ կազմակերպւէին, բայց մի փոքր աւելի խնամքով. չի կարելի ամեն մի պատահական սազանդար բեմ հանել։

Ա.

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(Պետր. հեռ. գործ.)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶՕՐԱՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ԲԱՆԱԿԻՑ

19 յուլիսի.

Կուրլեանդսկ գետի վրայ, Բաուսկից ներքև 17 և 18 յուլիսի մենք յամառ կռիւ էինք մղում գերմանացիների դէմ։ Բազմաթիւ անյաջող փորձերից յետոյ, թշնամին մեծ կորուստներով յաջողեց ամրանալ Միզա գետի աջ ափին Բօնգֆերնգօֆի մօտ։ Դէպի Պօնևէժ տանող ճանապարհներին մեր զօրքերը Դարշիշկի գիւղի մօտ ետ շպրտեցին արշաւող գերմանական մի զօրասիւն, իսկ Բատեանի և Տիլտագօլի գիւղերի շրջանում յետ շպրտեցին թշնամու առաջապահը, ըստ որում մի քանի հարիւր գերի վերցրինք և մի քանի գնդացիր։ Նարևի ռազմաճակատում թշնամին 18 յուլիսի գիշերը յարձակումներ էր անում Պիսսա գետի արևելեան ափին, ըստ որում նրան նախ յաջողեց տարածւել Նարևի ձախ ափին, բայց յետոյ մեր եռանդուն սւինային հակայարձակումով յետ շպրտւեց դէպի գետի հունը։ Նարևի և նոյն գետի միջև 18 յուլիսի լարւած կռիւ էր տեղի ունենում։ Սւինային մի շարք կատաղի կռիւներից յետոյ գերմանացիներին յաջողեց մի փոքր առաջանալ Կամենկա—Ժադին ռազմաճակատում։ Աւելի հարաւ Օրժա գետի վրայ թշնամուն նոյնպէս յաջողեց սկըզբում գրաւել մեր խրամատների գիծը, բայց մեր քաջարի զօրքի սւինային հակա-յարձակումներով յետ մղւեց իր նախկին դիրքը. կռիւը շատ արիւնահեղ էր այդ մասում թշնամին մեծ կորուստ ունեցաւ, ըստ որում հակայարձակման ժամանակ գերի վերցրինք 1000 գերի և թշնամու հրետանին։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Պատերազմի սկզբից Գերմանիայում գերի մնացած ռուսահպատակներից մէկը Շւէյցարիայի վրայով կողմնակի ճանապարհով կարողացել է իւր ծնողներին յայտնել հետևեալը.

«Մի զուցէ այս նամակը ստացէք... ի սէր Աստծոյ եթէ փող չէք ուղարկել, այս նամակը ստանալուն պէս մի մեծ գումար ուղարկեցէք... Մեր քաշած կեանքը, ինչ ասեմ, (անտանելի է), ուտում ենք, ինչ որ տալիս են, կիսաքաղցած կեանք, լի հազար ու մի զըրկանքներով։ Այն ինչ որ մեզ են տալիս, աւելի շուտ կարելի է հաւերին ու շներին կերակրել, քան թէ մարդկանց. աչքիս առաջին մարդիկ ընկնում ու քաղցից մեռնում են, որովհետև իրանք գերմանացիք համարեա թէ ոչինչ չունեն ուտելու, նամանաւանդ հաց:

Փող ուղարկեցէք միմիայն իսպանական կօնսուլի միջոցով, այսինքն ուղարկեցէք ռուսաց արտաքին գործոց նախարարութեան առանձին բաժանմունքը, որպէսզի նա տեղափոխէ իսպանական կօնսուլին։ Ստոկհոլմի Հոտել Կօնտինենտալի միջոցով ոչինչ չուղարկէք, որովհետև այն կոմիտէի մէջ բազմաթիւ բաղդախնդիր (մարդիկ) կան... (Ռուսաց դրամի) կուրսը հիմա շատ լաւ է... ուտում եմ սրանց տւած զզւելի կերակուրները (եթէ կարելի է կերակուր անւանել), ուստի և բաւականին մաշւել եմ, բայց հոգս չանէք, առողջ եմ, տրամադրութիւնս լաւ է, միայն փող, փող։

Նամակս չեմ կարողանում երկարացնել, եթէ բոլորը գրելու լինիմ, շատ երկար կը տևի։

Աշխատեցէք շուտով փող ուղարկել ու շուտ նամակ գրել, ինչու սակաւ էք գրում, ձեր նամակները հազիւ թէ կորչեն, իսկ իմ գրած 20—30 նամակներից ձեր ասելով ոչ մէկը չէք ստացել...

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ղաթարի հանքեր. 7 յուլիսի

Թոյլ տւէք յարգոյ թերթիդ միջոցաւ, սրտի կսկիծով ցաւակցութիւնս յայտնել Նիժի ծխ. ծխ. դպրոցի ուս. Տէր-Աբրահամեանի վայրագութեան և կըրքերին զոհ դարձած ընկեր ուսուցչին և զայրոյթ՝ ուսուցչութեան անունը վարկաբէկող՝ Տէր-Աբրահամեանցին։

Ուս. Ալլահվերդեան

Շուշի, 20-ին յուլիսի 1915 թ.

Իմ հանգուցեալ ամուսին Թէոդորոս Խաչիկեանի մահւան երկրորդ տարելիցին, ի տեղի ժամահացի ուղարկում եմ յարգելի խմբագրութեանդ հարիւր րուբլի (100), որպէս նւէր Վանի հայ կանանց բարեգործական միութեան՝ յօգուտ պատերազմից վնասւածներին։

Յարգանօք Մաղիլդա Խաչիկեան

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой

Объявленіе.

Въ помѣщеніи Шушинской Городской Управы на 24 сего іюля въ 12 ч. дня назначены окончательные торги на отдачу въ арендное содержаніе, срокомъ на одинъ годъ, двухъ городскихъ скотобоенъ. Торгъ начнется съ 2600 руб. Кондиціи можно видѣть въ Управѣ ежедневно отъ 10 до 2 часовъ дня, кромѣ воскресенья.

3—2

Воскресенье 26 іюля

СОСТОИТСЯ

БОЛЬШОЕ НАРОДНОЕ ГУЛЯНІЕ

на бульварѣ съ вечеромъ въ лѣтнемъ помѣщеніи Общ., Собр. устраиваемое студентами въ пользу пострадавшихъ отъ войны.

digitised by A.R.A.R.@